

คุณสมบัติของครูผู้สอนตามแนวพุทธธรรม Property of Teachers according to Buddhist

พระมหาถาวร ถาวรเมธี (ภูแฝงทอง)¹

บทคัดย่อ

ครูเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดในวงการศึกษา เพราะเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและโลก นอกจากนั้นยังเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการสร้างบัณฑิตอย่างมาก บัณฑิตจะมีความคิดที่ดี มีวิธีการวิเคราะห์อย่างถูกต้องและมีระเบียบระเบียบในการปฏิบัติงาน ตลอดจนการพัฒนาบุคลิกภาพเชิงวิชาการ เชิงวิชาชีพ ซึ่งควรได้รับการปลูกฝังอบรมจากครูผู้สอน และบุคลิกภาพของครูย่อมส่งผลไปสู่บัณฑิต ครูผู้สอนจะต้องเป็นบุคคลที่มีคุณภาพหรือมีคุณลักษณะที่เหมาะสมกับความเป็นครู ครูผู้สอนจำเป็นต้องมี “คุณธรรม” คือ ธรรมสำหรับครู เป็นสิ่งที่จำเป็นมากสำหรับการประกอบอาชีพครู การที่ครูผู้สอนมีคุณธรรม ย่อมนำศิษย์ไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างถูกต้อง แต่ถ้าครูที่ขาดคุณธรรมจะเปรียบเสมือนเรือที่ขาดหางเสือ ย่อมชักนำศิษย์ไปสู่จุดหมายปลายทางได้ยาก

คำสำคัญ : คุณสมบัติของครูผู้สอน, พุทธธรรม

Abstract

Teachers are the most important person in the field of education. Because it is the person who creates knowledge that will benefit society and the world In addition, it is also a great influence on the creation of graduates. Graduates will have good ideas. Have an accurate method of analysis and a system of work regulations

Keywords: Property of Teachers, Buddhist

¹ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ครูอาวุโส เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2522 มีข้อความที่เกี่ยวกับลักษณะครูที่ดี 3 ประการ คือ “ความเป็นครูนั้นประกอบขึ้นด้วยสิ่งที่มีคุณค่าสูงหลายอย่าง อย่างหนึ่งได้แก่ **ปัญญา** คือ ความรู้ที่ดีประกอบด้วยหลักวิชาอันถูกต้อง ที่แน่นแฟ้นกระจ่างแจ้งในใจ รวมทั้งความฉลาดที่จะพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ตลอดจนกิจที่จะทำ คำที่จะพูดทุกอย่างได้โดยถูกต้อง ด้วยเหตุผลอย่างหนึ่งได้แก่

ความดี คือ ความสุจริต ความเมตตากรุณา เห็นใจและปรารถนาดีต่อผู้อื่นโดยเสมอหน้า อีกอย่างหนึ่งได้แก่ **ความสามารถ** ที่จะเผื่อแผ่และถ่ายทอดความรู้ความดีของตนเองไปยังผู้อื่นอย่างได้ผล ความเป็นครูมีอยู่แล้ว ย่อมฉายออกให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ด้วย.....ผู้ที่มีความเป็นครูสมบูรณ์ในตัวนอกจากจะมีความดีด้วยตนเองแล้ว ยังจะช่วยให้ทุกคนที่มีโอกาสเข้ามาสัมผัสเกี่ยวข้องกับบรรลุถึงความดีของความเจริญไปด้วย”²

ภารกิจสำคัญของการศึกษา ได้แก่ การช่วยให้บุคคลเกิดทัศนคติที่ถูกต้อง รู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นและสามารถจัดการกับสิ่งเหล่านั้นตามที่ควรจะเป็น ให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและแก่สังคม ไม่ให้มองเห็นและจัดการสิ่งทั้งหลายตามอำนาจกิเลสตัณหา ทัศนคติที่ถูกต้องและความ สามารถจัดการดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นได้ด้วยการพัฒนาปัญญา และปัญญาเป็นความรู้ความเข้าใจที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลนั่นเองเท่านั้น ผู้อื่นจะนำมายึดเยียดให้หรือบังคับให้เรารับเข้าไว้ไม่ได้ ในเมื่อปัญญาต้องเกิดจากความรู้ความเข้าใจที่พัฒนาขึ้นในตัวบุคคลเอง ภารกิจของผู้สอนจึงเป็นเพียงผู้ชี้ทางหรือเปิดโอกาส ช่วยให้ผู้เรียนดำเนินเข้าสู่ปัญญา สิ่งที่ดีที่สุดที่ผู้สอนที่ดีจะทำได้ก็คือ ตั้งใจช่วยเหลือ พยายามสรรหาอุบาย กลวิธี และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะมาช่วยผู้เรียนให้เข้าถึงปัญญาอย่างได้ผลดีที่สุด เรียกว่าทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร³

ครูเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดในวงการการศึกษา เพราะเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและโลก นอกจากนั้นยังเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการสร้างบัณฑิตอย่างมาก บัณฑิตจะมีความคิดที่ดี มีวิธีการวิเคราะห์อย่างถูกต้องและมีระบบระเบียบในการปฏิบัติงาน ตลอดจนการพัฒนาบุคลิกภาพเชิงวิชาการ เชิงวิชาชีพ ซึ่งควรได้รับการปลูกฝังอบรมจากครูผู้สอน และบุคลิกภาพของครูย่อมส่งผลไปสู่บัณฑิตดังกล่าวของ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ที่ว่า “**อย่ากรู้ว่าตัวครูเป็นฉันทใด จงดูได้จากศิษย์ที่สอนมา**”⁴

* นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² กรมวิชาการ, **ระเบียบแห่งการศึกษา : พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสด้านการศึกษา**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2540), หน้า 10.

³ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พิมพ์ครั้งที่ 6 , **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, 2546), หน้า 10.

⁴ ม.ล.ปิ่น มาลากุล. อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **เส้นทางครูมืออาชีพสำหรับครูผู้ช่วย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2553), หน้า 10-14.

ดังนั้น ครูจึงเป็นวิชาชีพชั้นสูงที่บุคคลในวิชาชีพนี้ต้องได้รับการศึกษาอบรมมาโดยเฉพาะ เพื่อให้มีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติหน้าที่ สามารถเลือกศึกษา อบรมมาโดยเฉพาะ เพื่อให้มีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติหน้าที่ สามารถเลือกวิธีปฏิบัติงานที่เหมาะสม เพื่อช่วยให้นักเรียนมีความรู้ ทักษะ และเจตคติ ครูต้องมีการฝึกฝนด้านการสอนอยู่เสมอเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด การที่ครูสามารถปฏิบัติงานการสอนได้ดีขึ้นอยู่กับความสามารถในการผสมผสานศาสตร์ว่าด้วยการสอนกับศิลปะของการสอนเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดประสิทธิผลของการสอนสูงสุด

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นนักการสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทรงพระปรีชาสามารถยอดเยี่ยมในการอบรมสั่งสอน และประสบความสำเร็จในการสอนอย่างสูงสุด พระนามอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า ที่ปรากฏได้ชานานามถวายเป็นพุทธศาสนิกชนนิยมกล่าวเรียกกันเสมอ คือคำว่า “พระบรมศาสดาหรือพระบรมครู” เพราะทรงเป็นเหมือนผู้นำหมู่คือผู้นำหมู่เกวียน ย่อมนำหมู่เกวียนข้ามที่กั้นดาร์ ข้าม คือ ข้ามขึ้น ข้ามออก ข้ามพ้นที่กั้นดาร์เพราะโจร ที่กั้นดาร์เพราะสัตว์ร้าย ที่กั้นดาร์เพราะอดอยาก ที่กั้นดาร์เพราะขาดน้ำ ได้แก่ ให้ถึงถิ่นที่ปลอดภัย ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคผู้ทรงนำหมู่ ย่อมทรงนำหมู่สัตว์ข้ามที่กั้นดาร์ ข้าม (คือ ข้ามขึ้น ข้ามออก ข้ามพ้น) ที่กั้นดาร์เพราะความเกิด ฉะนั้นเหมือนกัน

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าในทางพระพุทธศาสนานั้น คุณธรรมของครูถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ครูผู้สอนจำเป็นต้องมี “คุณธรรม” คือ ธรรมสำหรับครู ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นมากสำหรับการประกอบอาชีพครู การที่ครูผู้สอนมีคุณธรรม ย่อมนำศิษย์ไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างถูกต้อง แต่ถ้าครูที่ขาดคุณธรรมจะเปรียบเสมือนเรือที่ขาดหางเสือ ย่อมชักนำศิษย์ไปสู่จุดหมายปลายทางได้ยาก ครูสอนที่มีคุณธรรมเปรียบเสมือนนักเดินทางที่มีแผนที่ ย่อมพาตนเองและผู้ติดตามไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างรวดเร็ว ไม่หลงทาง และโดยสวัสดิภาพ ส่วนครูที่ไม่มีคุณธรรมย่อมเหมือนกับนักเดินทางที่ไม่มีแผนที่ ย่อมไม่รู้เส้นทางที่จะไป ย่อมนำพาตนเองและผู้ติดตามออกนอกเส้นทาง ย่อมไปสู่จุดหมายปลายทางได้ยากหรืออาจจะไม่สามารถถึงจุดหมายปลายทางได้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสอน

1.1 หลักพื้นฐานในการสอน

การในการดำเนินงานใดก็ตาม จำเป็นต้องมีหลักการเป็นเครื่องยึดถือ เพื่อให้งานดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ในการสอนก็เช่นเดียวกันจำเป็นต้องมีหลักการสอน เพื่อให้งานการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลตรงตามจุดหมายของหลักสูตร ดังนั้น หลักการสอนจึงเป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญสำหรับผู้เป็นครู แม้ว่าผู้สอนแต่ละคนจะมีเทคนิคและการสอนเฉพาะของตน แต่ก็ยึดหลักการพื้นฐานเดียวกัน ในเรื่องของหลักการพื้นฐานสำหรับการสอนนี้ นักการศึกษาได้แสดงทัศนะไว้หลายด้าน อาทิ

ทองคุณ หงส์พันธุ์⁵ ได้กล่าวถึงหลักการสอน โดยได้ให้หลักการสอนโดยกล่าวไว้เป็นบัญญัติ 20 ประการของการสอน ดังนี้

1) ศึกษาหลักสูตรให้กระจ่าง	2) วางแผนการสอนอย่างดี
3) มีกิจกรรมทำอุปกรณ์	4) สอนจากง่ายไปหายาก
5) วิธีสอนหลายหลากมากชนิด	6) สอนให้คิดมากกว่าจำ
7) สอนให้ทำมากกว่าท่อง	8) คล่องเรื่องสื่อสาร
9) ต้องชำนาญการจูงใจ	10) อย่าลืมนักจิตวิทยา
11) ต้องพัฒนาอารมณ์ขัน	12) ต้องผูกพันห่วงหาศิษย์
13) ฝึตามติดพฤติกรรม	14) อย่าทำตัวเป็นทรราช
15) สร้างบรรยากาศไม่น่ากลัว	16) ประพฤติตัวตามที่สอน
17) อย่าตัดทอนกำลังใจ	18) ใช้เทคนิคการประเมิน
19) ผู้เรียนเพลินมีความสุข	20) สนุกกับนักเรียน

ชัยยง พรหมวงศ์⁶ ได้กล่าวถึงหลักพื้นฐานของการสอนไว้ 4 ประการ คือ

1. หลักการเตรียมความพร้อมพื้นฐาน ได้แก่ การเตรียมตัวผู้สอนด้านความรู้ ด้านทักษะการสอน และด้านการแก้ปัญหาการสอน
2. หลักการวางแผนและเตรียมการสอน ได้แก่ การเตรียมเขียนแผนการสอน ผลัดสื่อเตรียมแบบทดสอบ และซ่อมสอน
3. หลักการใช้จิตวิทยาการเรียนรู้ เช่น หลักความแตกต่างระหว่างบุคคล หลักการสร้างความสนใจ หลักการเสริมแรง ฯลฯ
4. หลักการประเมินผลและรายงานผล ซึ่งเกี่ยวกับการกำหนดจุดประสงค์การสอน การสร้างและใช้เครื่องมือประเมิน การตีความหมาย และรายงานผลการประเมิน

จากหลักการสอนที่ยกมากล่าวข้างต้น พิจารณาได้ว่าเป็นหลักการให้แนวทางแก่ผู้สอน ทั้งด้านการเตรียมตัวก่อนสอนการจัดการเรียนการสอนการประเมินผลหลังการสอนซึ่งทั้งหมดนี้ สามารถนำมาประเมินสรุปเป็นหลักฐานในการสอนที่ครูผู้สอนต้องคำนึงถึง ได้แก่

1. ก่อนการสอน ผู้สอนต้องเตรียมการสอนในหัวข้อต่อไปนี้

- 1.1 ศึกษาหลักสูตร คู่มือครู และเอกสารประกอบการสอนต่าง ๆ เพื่อจัดทำแผนการสอน

⁵ ทองคุณ หงส์พันธุ์, สอนดีต้องมีหลัก : บัญญัติ 20 ประการของการสอน, (กรุงเทพมหานคร : แสงสว่างการพิมพ์, 2542), หน้า 9.

⁶ ชัยยง พรหมวงศ์, การวางแผนการสอน, ใน เอกสารการสอนชุด วิชาประสบการณ์วิชาชีพศึกษาศาสตร์ หน่วยที่ 1-8, พิมพ์ครั้งที่ 7 (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2525), หน้า 35-39.

1.2 ศึกษาผู้เรียนให้ทราบถึงความรู้พื้นฐาน ประสบการณ์เดิม ความสามารถ ความสนใจ ฯลฯ เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการเตรียมการสอน

1.3 เขียนแผนการสอนให้มีครบทุกข้อได้แก่

- ก. จุดประสงค์การสอน
- ข. เนื้อหาสาระสำคัญของบทเรียน
- ค. วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
- ง. สื่อการเรียนการสอน
- จ. การวัดผลประเมินผล

1.4 เตรียมสื่อการเรียนการสอน เอกสารหรือข้อทดสอบ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไว้ให้พร้อมก่อนสอน

2. ขณะที่สอน ผู้สอนดำเนินการสอนโดยคำนึงถึงข้อต่อไปนี้

2.1 ให้เป็นไปตามลำดับขั้นตอนที่วางแผนไว้ในแผนการสอน

2.2 ใช้ทักษะการสอนที่เหมาะสม เช่น การอธิบาย การใช้วาจา กิริยาท่าทางการเขียนกระดานดำ ฯลฯ

2.3 ใช้เทคนิควิธีการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด โดยใช้วิธีสอนหลายรูปแบบ และดำเนินการสอนอย่างเป็นกระบวนการ

2.4 เน้นการให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ให้ได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

2.5 การใช้สื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมสอดคล้องกับบทเรียนและส่งเสริมการเรียนรู้

2.6 ใช้หลักจิตวิทยาการเรียนรู้ให้ถูกต้อง เช่น การเสริมกำลังใจ การจูงใจ การฝึกหัด การให้งานตามความสามารถ ความถนัดของแต่ละบุคคล การสอนจากง่ายไปหายาก ฯลฯ

2.7 สร้างบรรยากาศส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านวัตถุและด้านจิตใจ เช่น ห้องเรียนสะอาด สว่าง กว้างขวาง ครูผู้สอนใจดี ไม่เข้มงวดดุดัน ฯลฯ

2.8 ใช้วิธีการวัดผลประเมินผลที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การสอน

3. หลังการสอน ผู้สอนควรดำเนินการดังนี้

3.1 พิจารณาผลการเรียนการสอนว่า ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ บรรลุตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด ถ้ามีเพียงส่วนน้อยที่ไม่บรรลุ ควรได้จัดสอนซ่อมเสริมให้ แต่ถ้ามีผู้เรียนจำนวนมากที่ไม่บรรลุ แสดงว่าการสอนตลอดจนการวางแผนการสอนมีข้อบกพร่องที่ต้องปรับปรุงแก้ไข

3.2 ปรับปรุงแก้ไขโดยหาสาเหตุที่เกิดข้อบกพร่องแล้วแก้ไขที่จุดบกพร่องนั้น หลักพื้นฐานในการสอนทั้ง 3 ข้อนี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้สอน ถ้าผู้สอนมีหลักการเหล่านี้เป็นพื้นฐาน จะได้ใช้เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติจริง ย่อมช่วยให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จได้

2. ความหมายและประเภทผู้สอนตามแนวพุทธ

คำว่า “ผู้สอน” เทียบเคียงได้กับศัพท์ว่า สัตถุ (สัตถา) ในภาษาบาลี และ ศาสตถุ (ศาสตา) ในภาษาสันสกฤต แต่ในภาษาไทยมักจะเทียบกับคำว่า ครู (บาลี), ครู (สันสกฤต) หรือ ครู

ในแง่ของนิรุกติศาสตร์ขอบเขตผู้สอน อาจพิจารณาได้จากภาษาที่ใช้สื่อสารกันอยู่ในชีวิตประจำวันได้แก่คำว่า ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ ธรรมกถึก กัลยาณมิตร และทูต ดังต่อไปนี้

1. ผู้สอนธรรม ผู้สอน คือ ครูผู้ทำหน้าที่ บพบาทในการสั่งสอนอบรมตามลักษณะของ “สาร” อันเป็นเรื่องราวหรือเนื้อหาในการสื่อสาร มีพระบาลี ที่พระผู้มีพระภาคทรงแต่งตั้งท่านพระอานนท์เป็นครูสอนธรรม ให้แก่สตรีฝ่ายในของพระเจ้าปเสนทิโกศล ดังข้อความว่า “อถ โข ภควา อายสมนตํ อานนทํ อามนเตสิ เตนทานนท รัญญู ธมมํ วาเจหิตี.⁷ แปลว่า : ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า “ดูกรอานนท์ ถ้าเช่นนั้นเธอจงสอนธรรมแก่ฝ่ายในของพระเจ้าแผ่นดิน”

2. ผู้สอนการแสดงละเล่น มีข้อที่กล่าวถึงครูผู้สอนพ่อนรำ ผู้สอนกระโดดไม้สูง ผู้สอนการเล่นจำอวด ผู้สอนการเล่นกลอง เป็นต้น ดังข้อความว่า “โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันอารามของอนาถบิณฑิกคหบดี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้น ภิกษุณีอุลลันนาหาให้ของเคี้ยวของบริโภคแก่พวกครูพ่อนรำบ้าง แก่พวกพ่อนรำบ้างแก่พวกโดดไม้สูงบ้าง แก่พวกจำอวดบ้างแก่พวกเล่นกลองบ้างด้วยมือของตน ...”

3. เจ้าลัทธิ เจ้าลัทธิ คือ ผู้ที่ตั้งตัวเป็นผู้รู้แล้วเที่ยวสั่งสอนคนอื่นตามความเชื่อ ค่านิยม และประสบการณ์ของตนๆ ในสมัยโบราณเจ้าลัทธิทั้ง 6 เรียกว่า ครู มีข้อความว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เป็นลาภของชนชาวอังคะและมคธเขาหน่อ ชาว อังคะและชาวมคธได้ดีแล้วหน่อ ที่สมณพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมากสมมติกันว่าดี เข้าไปจำพรรษายังกรุงราชคฤห์แล้ว คือ ครูปุณณกัสสปะ ผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิชนเป็นอันมากสมมติกันว่าดี ครูมักขลิโคสาล... ครูอชิตเกสกัมพล... ครูปุกุทธกัจจายนะ... ครูสุยชัยเวฬุภุตต ... ครุนิครนถ์นาภูบุตร ...

แม้พระสมณโคตมผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมากสมมติกันว่าดี พระองค์ก็เสด็จเข้าจำพรรษายังกรุงราชคฤห์.”⁸

4. พระอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์ คือผู้เพ่งโทษน้อยใหญ่ และเป็นผู้ปกครองคอยดูแลฝึกและชอบ ทำหน้าที่ฝึกสอนอบรมให้การศึกษาต่อไป ดังพระวินัยว่า “ถ้าประสงค์จะเรียนบาลี ฟังขอให้อุปัชฌายะแสดงบาลีขึ้น ถ้าประสงค์จะสอบถามอรรถกถา ฟังสอบถาม”⁹

⁷ วิ.ม.ห.(บาลี) 2/495/392.

⁸ ม.ม.(ไทย) 13/238/280-281.

⁹ ตูรายละเอียดยใน วิ.ม.(บาลี) 4/78/109.

5. **อาจารย์** ผู้สอนวิชาความรู้ ผู้ฝึกหัดอบรมมารยาท แบ่งย่อยออกเป็น 4 ประเภท คือ ปัพพาจารย์ (อาจารย์ในบรรพชา), อุปสัมปทาจารย์ (อาจารย์ในอุปสมบท), นิสยาจารย์ (อาจารย์ผู้ให้ศีล), และอุทเทศาจารย์ (อาจารย์ผู้สอนธรรม),

6. **กัลยาณมิตร** ท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ เพื่อนที่ดีมิตรผู้มีคุณอันบัณฑิตพึงนับกล่าวคือมีคุณลักษณะของความเป็นครู

7. **ธรรมกถึก** ผู้แสดงธรรม คือผู้บอกหลักการ วิธีการ และผลดีผลเสียของการประพฤติปฏิบัติเช่นนั้น บุคคลเช่นนี้ต้องมีคุณลักษณะที่ดีด้วย จึงจะเรียกว่าเป็นนักเทศก์

8. **ทูต** ผู้ที่ทำหน้าที่ หรือ เป็นตัวแทนไปประกาศหลักคำสอนทางศาสนา ต้องประกอบด้วยคุณลักษณะของทูต หรือของนักเผยแผ่ ได้แก่ผู้สอนนั่นเอง

โดยสรุปผู้สอนคือครู และคุณลักษณะของครู ได้ปรากฏหลักฐานในพระบาลี พระไตรปิฎก แต่ทรงแสดงไว้ในคำที่เป็นโวหาร คือ กัลยาณมิตร อุปัชฌาย์ อาจารย์ ทูต แม้ว่าคำตอบเหล่านี้จะมีเกณฑ์และคำอธิบายที่แตกต่างกัน อีกทางหนึ่งถือได้ว่าข้อมูลเหล่านี้เป็นหลักเกณฑ์มาตรฐาน หรือตัวบ่งชี้ภูมิธรรมภูมิปัญญาของสังคมในแต่ละยุคสมัยด้วย

3. คุณสมบัติของผู้สอน

การสร้างคุณธรรมหรือครูธรรมให้เกิดขึ้น ซึ่งความเป็นจริงนั้น “คุณธรรม” คือ ธรรม สำหรับครู พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปัญโญ) หรือที่รู้จักในนามท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านได้กล่าวว่า “ธรรม” คือ หน้าที่ ผู้ที่มีธรรมะคือ ผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่อย่างดีแล้ว ครูธรรมจึงเป็น “หน้าที่ของครู ก็คือการอบรม สั่งสอนศิษย์” แต่การอบรมสั่งสอนศิษย์ของครูแต่ละคนก็มีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน เพราะความเป็นจริงนั้น ครูมิได้สอนแต่หนังสืออย่างเดียว แต่ต้องสอนคนให้เป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์ด้วยการที่ครูจะปฏิบัติหน้าที่ของครูอย่างเต็มศักดิ์ศรีและเต็มความภาคภูมิใจนั้น ครูจำเป็นต้องมีหลักยึดเพื่อนำตนไปสู่สิ่งที่สูงสุดหรือเป็นอุดมคติของอาชีพ นั่นก็คือการมีอุดมการณ์ครู อุดมการณ์ครู มีหลักการที่จะยึดไว้ประจักษ์ทุกขณะที่ประกอบภารกิจของครูมีอยู่ 5 ประการ คือ **เต็มรู้ เต็มใจ เต็มเวลา เต็มคน เต็มพลัง**

1 **เต็มรู้** คือ มีความรู้บริบูรณ์ ด้วยความรู้ 3 ประการคือ

1.1 **ความรู้ด้านวิชาการและวิชาชีพ** ครูจะต้องแสวงหาความรู้ที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมให้ผู้เรียน เรียนอย่างครบถ้วนเหมาะสมตามระดับความรู้

1.2 **ความรู้ทางโลก** นอกเหนือจากตำราวิชาการ ครูควรแสวงหาความรู้รอบตัวด้านอื่น ๆ ให้บริบูรณ์โดยเฉพาะความเป็นไปของระเบียบ ประเพณี สังคม วัฒนธรรม

1.3 **ความรู้เรื่องธรรมะ** ครูที่มีความรู้ด้านธรรมะ จะสามารถหยิบยกเรื่องธรรมะมาเป็นอุทาหรณ์ สำหรับสั่งสอนศิษย์ได้ เช่น จะสอนให้ศิษย์ประสบผลสำเร็จด้านการศึกษาเล่าเรียนได้ดี ก็ยกหัวข้อธรรมะอย่างอธิบาย 4 คือ (1) พอใจในการศึกษา รักและสนใจในวิชาที่ตนเรียน (2) มีความเพียรที่จะเรียนไม่ย่อท้อ (3) เอาใจใส่ในบทเรียนการบ้าน รายงาน (4) หมั่นทบทวนอยู่เสมอ เป็นต้น

1.2 เต็มใจ คือ ความมีใจเป็นครู

พุทธศาสนาถือว่า “ใจนั้นและเป็นใหญ่ ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดจากใจทั้งนั้น” คนจะเป็นครูที่มีอุดมการณ์ต้องสร้างใจที่เต็มบริบูรณ์ด้วยการ **มีใจเป็นครู** การทำใจให้เต็มมีความหมาย 2 ประการ คือ

2.1 ใจครู การทำใจให้เต็มบริบูรณ์ต้องถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบ ดังนี้ (1) รักอาชีพ ครูต้องมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพ เห็นว่าอาชีพครูมีเกียรติ มีกุศล ได้รับความภูมิใจ แสวงหาวิธีสอนที่ดีเพื่อศิษย์ (2) รักศิษย์ มีใจคิดอยากให้ศิษย์ทุกคนมีความสุข และเสียสละเพื่อศิษย์ได้

2.2 ใจสูง ครูควรพยายามทำให้ใจสูงส่ง มีจิตใจที่ตีงามมีข้อที่ล่องถามตัวเองได้ เช่น (1) ทำงานอยู่ที่ใด ท่านมักจะตำหนิตานาเจ้าหน้าที่นั้น หรือถูกสถาบันหรือเปล่า (2) ท่านมักจะคิดว่าเพื่อน ๆ ร่วมงานของท่านนิสัยไม่ดีส่วนใหญ่หรือเปล่า (3) ทำไมท่าน ก็ทำดี แต่เจ้าหน้าที่ไม่เห็น (4) ทำไมคนอื่น ๆ จึงโง่และเลว (5) ท่านยอมไม่ได้ที่จะให้คนอื่นดีกว่า เพราะท่านคิดว่าท่านดีกว่าคนอื่น (6) ทำไมที่ทำงานของท่านจึงเอาเปรียบท่านและกีดกันท่านตลอด ดังนั้น การทำจิตใจให้สูง ก็คือการที่มองเห็นคุณค่าของมนุษย์โลกและการคิดที่จะสร้างสรรค์ให้โลกมีแต่สิ่งที่ตีงาม ยอมรับข้อดีและข้อเสียของตนเองและคนอื่นไม่คิดว่าตนเองฉลาดหรือเก่งกว่าผู้ใด ไม่คิดว่าตนเองดีกว่าคนอื่น คิดอย่างเป็นธรรมว่าตนเองมีข้อบกพร่องเช่นกัน

1.3 เต็มเวลา คือ การรับผิดชอบ การทุ่มเทเพื่อการสอน

ครูที่มีอุดมการณ์ จะต้องใช้ชีวิตครูอย่างเต็มเวลาทั้ง 3 ส่วน คือ

3.1 งานสอน ครูต้องใช้เวลาในการเตรียมการสอนอย่างเต็มที่ วางแผนการสอนค้นคว้าหาวิธีการที่จะสอนศิษย์ในรูปแบบต่าง ๆ

3.2 งานครู นอกเหนือไปจากการสอน ครูต้องใช้เวลาแก่งานธุรการ งานบริหาร บริการและงานที่จะทำให้สถาบันก้าวหน้า

3.3 งานนักศึกษา ให้เวลาให้การอบรม แนะนำสั่งสอนศิษย์เมื่อศิษย์ต้องการคำแนะนำหรือต้องการความช่วยเหลือ

1.4 เต็มคน คือ การพัฒนาตนเองให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

การพัฒนาตนเองให้เป็นแม่พิมพ์หรือพ่อพิมพ์ที่คนในสังคมคาดหวังไว้สูง ครูจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความบริบูรณ์ เป็นมนุษย์ทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์สังคม สำนวณกาย วาจา ใจ ให้มีความมั่นคงเป็นแบบอย่างที่ดี ปฏิบัติงานถูกต้อง หมั่นคิด พิจารณาตนเองเพื่อหาทางแก้ไขปรับปรุงตนเองให้มีความบริบูรณ์อยู่เสมอ

1.5 เต็มพลัง คือ การทุ่มเทพลังสติปัญญาและความสามารถในการสอน

ครูจะต้องใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ ทุ่มเทไปเพื่อการสอนวิชาการ ศิษย์ และอุทิศตนอย่างเต็มที่ เพื่อผลงานที่สมบูรณ์นั้น ก็คือการปั้นศิษย์ให้มีความรู้ ความประพฤติงดงามเป็นที่พึงประสงค์ของสังคม

ครูที่มีหลักยึดครบเต็ม 5 ประการนี้ ย่อมเป็นครูที่มีคุณธรรม ที่พร้อมจะเป็นผู้ชี้ทางแห่งปัญญา ทางแห่งชีวิต และทางแห่งสังคมในอนาคตได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ครูควรสร้างอุดมการณ์ครู เพื่อความก้าวหน้าของสังคมไทย และการพัฒนาวิชาชีพครู¹⁰

3.1 คุณลักษณะของครูที่ดี

ลักษณะของครูที่ดี มีหลายรูปแบบ มีลักษณะอย่างไร ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของแต่ละบุคคล ประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญ ได้แก่ มีบุคลิกภาพดี คือ ลักษณะท่าทางที่สุภาพเรียบร้อย การแต่งกายสะอาด พูดจาไพเราะ และมีลักษณะเป็นผู้นำ มีความรู้ดี มีความคิดสร้างสรรค์ เชื้อมั่นในตนเอง การสอนดี และปกครองดี มีความประพฤติดี มีมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งมีแนวปฏิบัติที่บ่งบอกถึงคุณลักษณะของครูที่ดี สรุปดังนี้

2.1.1 คุณลักษณะของครูที่ดี 10 ประการ

1. ความมีระเบียบวินัย หมายถึง ความประพฤติทั้งทางกาย วาจา และใจ ที่แสดงถึงความเคารพในกฎหมาย ระเบียบประเพณีของสังคม และความประพฤติ ความหวังของตนเอง โดยให้ยึดส่วนรวมเป็นสำคัญ
2. ความซื่อสัตย์สุจริต และความยุติธรรม หมายถึง การประพฤติที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่เอาเปรียบ หรือคดโกงผู้อื่นหรือส่วนรวม ให้ยึดถือหลักเหตุผล ระเบียบแบบแผนและกฎหมายของสังคมเป็นเกณฑ์
3. ความขยัน ประหยัด และยึดมั่นในสัมมาอาชีพ หมายถึง ความประพฤติที่ไม่ทำให้เสียเวลาชีวิต และปฏิบัติกิจอันควรกระทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนและสังคม
4. ความสำนึกในหน้าที่และการงานต่าง ๆ รวมไปถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ หมายถึง ความประพฤติที่ไม่เอารัดเอาเปรียบและไม่ก่อความเสียหายให้เกิดขึ้นแก่สังคม
5. ความเป็นผู้มีความคิดริเริ่ม วิจัยและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล หมายถึง ความประพฤติในลักษณะสร้างสรรค์และปรับปรุงมีเหตุผลในการทำหน้าที่การงาน
6. ความกระตือรือร้นในการปกครองในระบบประชาธิปไตย มีความรักและเทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ หมายถึง ความประพฤติที่สนับสนุนและให้ความร่วมมือ ในการอยู่ร่วมกันโดยยึดผลประโยชน์ของสังคมให้มากที่สุด
7. ความเป็นผู้มีพละทานมัยที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ หมายถึง การรู้จักบำรุงรักษาร่างกายและจิตใจให้สมบูรณ์มีอารมณ์แจ่มใสมีธรรมะอยู่ในจิตใจอย่างมั่นคง

10

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, *เส้นทางครูมืออาชีพสำหรับครูผู้ช่วย*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔-๒๐.

8. ความสามารถในการพึ่งพาตนเองและมีอุดมคติเป็นที่พึ่ง ไม่ไหว
วานหรือขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นโดยไม่จำเป็น

9. ความภาคภูมิใจและการรู้จักทำนุบำรุง ศิลปะวัฒนธรรมและ
ทรัพยากรของชาติ หมายถึง ความประพฤติที่แสดงออกซึ่งศิลปะและวัฒนธรรมไทย มีความรัก
และหวงแหนวัฒนธรรมของตนเองและทรัพยากรของชาติ

10. ความเสียสละ และเมตตาอารี กตัญญูตเวทีกล้าหาญ และ
ความสามัคคีกัน หมายถึง ความประพฤติที่แสดงออกถึงความแบ่งปัน เกื้อกูลผู้อื่น ในเรื่องของ
เวลา กำลังกายและกำลังทรัพย์

คุณลักษณะ 10 ประการนี้ เป็นแนวทางและเป้าหมายในการจัดการศึกษา อบรม สั
สอนนักเรียนของสถานศึกษาทุกระดับและเจ้าหน้าที่ในสถานศึกษาต้องถือปฏิบัติด้วย¹¹ และจาก
การศึกษาในรูปแบบของการศึกษาวิจัยในแง่ของครูดีที่พึงประสงค์ ในสังคมไทยในปัจจุบันของท่าน
พุทธทาสภิกขุ (2524) สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2542) สุมน อมรวิวัฒน์ (2536) อำไพ สุจริต
(2536) กลัวยไม้ ณ อยู่ธนา (2537) และสิริพร บุญญานันท์ (2537) พบข้อสรุปถึงลักษณะครูที่ดี
ดังกล่าวมี 3 ด้านดังนี้

1. ด้านคุณลักษณะ

1. มีความรักและศรัทธาในวิชาชีพครู และพร้อมที่จะพัฒนาวิชาชีพของตนอยู่
เสมอประพฤติตนเป็นแบบอย่างแก่นักเรียน ทั้งด้านศีลธรรม วัฒนธรรม กิจนิสัย สุขนิสัย และ
อุปนิสัย ตลอดจนมีความเป็นประชาธิปไตย ใฝ่รู้และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

2. มีความเมตตาแก่ศิษย์ และเห็นคุณค่าของศิษย์ มีสุขภาพสมบูรณ์ มี
ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ทางวิชาการ และสามารถใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์ เพื่อแก้ไขปัญหา
ต่าง ๆ ได้

3. มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน และสามารถเป็นผู้นำชุมชนได้ สามารถใช้
เทคโนโลยีที่ทันสมัย ภาษา และการวิจัย เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเอง

4. สามารถพัฒนาตนเองให้เป็นครูแบบใหม่ในระบบสากลได้ คือ

(1) เป็นครูที่เน้นความหลากหลายเพื่อตอบสนองต่อผู้เรียนเป็นหลัก
แนะนำผู้เรียนสามารถพัฒนาเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพและสร้างสรรค์ และให้ข้อมูลสะท้อนกลับ
ผู้เรียนได้อย่างต่อเนื่อง

(2) รู้วิทยาการด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศมากขึ้น
เพราะการ ศึกษายุคใหม่เป็นการศึกษาผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์มากขึ้น

(3) เป็นครูที่ต้องไปหานักเรียนมากขึ้นเข้าเยี่ยมชุมชนได้มากขึ้น

¹¹ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน,
เส้นทางครูมืออาชีพสำหรับครูผู้ช่วย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย
จำกัด, 2553), หน้า 10-14.

2. ด้านความรู้

1. มีความรู้ในวิชาที่สอนอย่างแท้จริง สามารถเชื่อมโยงทฤษฎีในศาสตร์ความรู้มาสู่การปฏิบัติได้ ทั้งการปฏิบัติในระดับสากลและระดับท้องถิ่น
2. มีความรู้ด้านการวิจัย วิทยาการคอมพิวเตอร์ และภาษาเพื่อเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้
3. มีความรู้ด้านเทคนิคการสอน จิตวิทยา การวัดผลประเมินผล และสามารถประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
4. รู้ข้อมูลข่าวสารรอบตัว และเรื่องราวในท้องถิ่น เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และฝึกให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์วิจารณ์ได้

3. ด้านการถ่ายทอด

1. สามารถประยุกต์ใช้เทคนิคการสอนต่าง ๆ เพื่อจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่น่าสนใจ และผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่เรียน ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงความรู้ไปสู่การนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ หรือใช้ในการเรียนรู้ต่อไป
2. สามารถอบรมบ่มนิสัยให้ผู้เรียนมีศีลธรรม วัฒนธรรม กิจนิสัย สุชนิย และอุปนิสัย รวมทั้งรักในความเป็นระบบประชาธิปไตย เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างปกติสุข
3. สามารถพัฒนาให้ผู้เรียนใฝ่รู้ และก้าวทันเทคโนโลยี ตลอดจนสามารถใช้ภาษาสื่อสารกันได้ เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองอยู่เสมอ และสามารถใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการแสวงหาความรู้และการเรียนรู้ด้วยตนเอง
4. สามารถพัฒนาให้ผู้เรียนมองกว้าง คิดไกลและมีวิจรรย์ญาณที่จะวิเคราะห์และเลือกใช้ข่าวสารข้อมูลให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองได้
5. พัฒนาให้ผู้เรียนรู้เรื่องราวต่างๆของชุมชน สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาชุมชน และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนได้

ลักษณะของครูดีพอที่จะสรุปเป็นลักษณะสำคัญ ๆ 3 ด้าน คือ ภูมิรู้ ภูมิธรรม และภูมิฐาน ดังนี้

1. **ภูมิรู้** ได้แก่ ความรู้ความสามารถด้านวิชาการ มีสติปัญญาดี เฉลียวฉลาดเชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์รู้จักแสวงหาความรู้ใหม่ๆ เป็นต้น ภูมิรู้ ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของครูได้แก่การสอนดีและการปกครองดี สามารถอธิบายได้รวบรัดชัดเจนทำเรื่องยากให้ง่ายได้ ควบคุมชั้นเรียนให้อยู่ในระเบียบวินัย

2. **ภูมิธรรม** ได้แก่ มีความประพฤติดี กระทำแต่สิ่งที่ดีสุจริต มีจรรยาบรรณ มีความซื่อสัตย์สุจริต เมตตา ยุติธรรมและมานะอดทน

3. **ภูมิฐาน** ได้แก่ บุคลิกภาพดี แต่งกายสะอาดเรียบร้อย พูดจาไพเราะ น้ำเสียงชัดเจน มีลักษณะของการเป็นผู้นำ นอกจากนี้ครูยังต้องเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์มีอัธยาศัยไมตรีกับบุคคลทุกเพศทุกวัยและทุกชนชั้น

3.2 คุณสมบัติของผู้สอนตามหลักพุทธธรรม

คุณสมบัติของผู้สอนตามหลักพุทธธรรมที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)¹² ได้อธิบายว่ามีสาระสำคัญ 2 ประการคือ **บุคลิกภาพ และคุณธรรม** ดังนี้

1. **บุคลิกภาพ** เป็นคุณสมบัติภายนอก ได้แก่ ความสง่างาม วาจาสุภาพ มารยาทน่าเลื่อมใสความเป็นผู้มีสมบัติผู้ดี มีธรรม 4 ประการคือ รูปร่างงดงาม ใจดี ใจงาม ใจดี ใจงาม และสุวิชาจรณสัมปันนะ อธิบายได้ดังนี้

1.1 **ความสง่างามของรูปร่าง** เรียกว่า **รูปร่างงดงาม** รูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณ คือ ถึงพร้อมด้วยความงดงามด้วยรูปร่างหน้าตา กิริยามารยาท ผิวพรรณสะอาดผ่องใส มีระเบียบวินัยทางร่างกายที่ศีลธรรมเบิกบานแจ่มใสใครได้พบเห็นก็จะเป็นมงคลทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

1.2 **ความงามของเสียงหรืองามเสียง** เรียกว่า **ใจดี ใจงาม** มีความงดงามในการพูด ในคำพูด การบอกกล่าวด้วยน้ำเสียงที่ดีประเสริฐดุจ “เสียงของพรหม”⁸ ลักษณะ คือ

(1) วิธสัทธ (ไพเราะ)	(2) วิญญูโย (ชัดเจน)
(3) มัญญ (นุ่มนวล)	(4) สวณีย (ชวนฟัง)
(5) พินทุ (กลมกล่อม)	(6) อวิสารี (ไม่แตกพร่า)
(7) คัมภีโร (ลึกซึ้ง)	(8) นินนาที (ก้องกังวาน)

ผู้สอนต้องบริหารวาจา ให้มีความงามทั้ง 8 อย่าง ต้องรู้จักแต่งเสียง ให้สวยงามเหมาะสมกับความ เป็นครูไม่ประกอบ “วจีทุจริต” นั่นเอง

1.3 **ความสง่างามในความรู้และสติปัญญา** เรียกว่า **ใจดี ใจงาม** บุคลิกภาพทางสติปัญญาเป็นเรื่องของชาวปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยกระบวนการทางพันธุกรรม ครูจึงต้องพัฒนาตัวเองให้มีความสามารถ เฉลียวฉลาดเป็นนักปราชญ์ เปี่ยมด้วยสติปัญญา มีบุคลิกภาพทางสติปัญญาที่ดี ประกอบด้วย “สัปปุริสธรรม 7” คือธรรมของคนดี ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี คือ อัมมัญญตา (รู้เหตุ) อุตถัญญตา (รู้ผล) อุตตัญญตา (รู้ตน) มัตตัญญตา (รู้ประมาณ) กาลัญญตา (รู้กาล) บุคคลัญญตา (รู้คน) และปริสสัญญตา (รู้ชุมชน)

¹² พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พิมพ์ครั้งที่ 6, **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, 2546), หน้า 10-14.

1.4 ความประพฤติดี หรือ ตามหลักธรรมของการเป็นครูดี ของวัฒนธรรมไทยที่ถือว่าครูที่ดีจะต้องมีหลักธรรม 3 ส ได้แก่ **สุวิชาโน** คือ เป็นผู้มีความรู้ดี **สุสาสนโน** คือ เป็นผู้สอนดี รู้จักชี้แจง ชักจูง ปลุกใจ ให้เกิดความเพลิดเพลินในการเรียนและ **สุปฏิปันโน** คือ เป็นผู้มีความประพฤติปฏิบัติตนดี เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์และบุคคลอื่น อันได้แก่ การเป็นผู้มีความประพฤติปฏิบัติดี เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์และบุคคลทั่วไป เพราะการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ก็เป็นการสอนอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งจะเกิดสัมฤทธิ์ผลแก่ผู้เรียนและดีกว่าการสอนด้วยการแนะนำ ซึ่งตรงกับหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ ซึ่งเป็นการสอนด้วยการปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างที่ดีสามารถที่จะนำไปปฏิบัติเป็นแบบอย่างได้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ¹³ ได้แก่

(1) **ปิโย นารัก**¹⁴ ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ไต่ถาม

(2) **ครุ** นำเคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งใจ และปลอดภัย

(3) **ภาวนีโย** นำเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณ คือ ความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ่งภูมิใจ

(4) **วตฺตา จ** รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

(5) **วจนกขโม** อุดหนุนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ชักถามคำแนะนำวิพากษ์วิจารณ์ อุดหนุน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว

(6) **คมภิรณจ กถิ กตฺตา** แถลงเรื่องเล่าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

(7) **โน จญฺฐาเน นิโยชเย** ไม่ชักนำไปในอวิชชา คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

2. คุณธรรม

คุณสมบัติภายในมี 3 ประการ คือ ปัญญาคุณ วิสุทธิคุณ และกรุณาคุณ

¹³ อก.สตตก.(ไทย) 23/37/57.

¹⁴ เป็นที่รัก เพราะมีคุณลักษณะ 8 ประการ คือ (1) มีศรัทธา คือเชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อกรรมและผลของกรรม (2) มีศีล ประพฤติดีเป็นที่รักเป็นที่เคารพเป็นที่นับถือของคนทั้งหลาย (3) มีสติ คือพูดถ้อยคำที่ลึกซึ้งที่เป็นความจริงและสรรพสิ่งอาศัยกันและกันเกิดขึ้นแบบเชื่อมโยงบูรณาการ (4) มีจาคะ เสียสละ (5) มีความเพียร ปฏิบัติตนเพื่อเกื้อกูลแก่ตนและผู้อื่น (6) มีสติ ดำรงสติตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว (7) มีสมาธิ มีจิตไม่ฟุ้งซ่าน และ (8) มีปัญญา รู้อย่างเป็นสัมมาทิฐิ ใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุแห่งความดีและความชั่ว รู้สิ่งที่เกื้อกูลและสิ่งไม่เกื้อกูล ประกอบสิ่งที่เกื้อกูลด้วยความเพียร (อก.สตตก.ฎีกา (บาลี) 3/37-43/203)

1. **ปัญญาคุณ** เกี่ยวข้องกับการสอน มี 2 ประการ คือ ทศพลญาณ 10 และปฏิสัมภิทา 4 ได้แก่

ทศพลญาณ^{๑๕}

1. **ฐานฐานญาณ** รู้กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับขอบเขตว่าอะไรเป็นไปได้ อะไรเป็นไปไม่ได้ แคไหน เพียงไร ครูต้องเข้าใจทั้งเนื้อหาและข้อจำกัดของกฎเกณฑ์และหลักการที่จะนำมาใช้ในการสอนอย่างชัดเจน และต้องรู้ข้อจำกัดของนักเรียนด้านความสามารถในการพัฒนาซึ่งแตกต่างกันไป

2. **กรรมวิปាកญาณ** สามารถแยกแยะผลที่เกิดจากการกระทำที่สลับซับซ้อน รายละเอียดของความสัมพันธ์ภายในกระบวนการ ครูต้องรู้จักวิเคราะห์พฤติกรรมของนักเรียนได้

3. **สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ** รู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่จุดหมาย ว่าต้องทำอะไรบ้าง รายละเอียดของการปฏิบัติเป็นอย่างไร ครูต้องหากกลยุทธ์ในการดำเนินการสอนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

4. **นानาธาตุญาณ** ต้องรู้ว่าองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดเป็นมนุษย์นั้นมีความแตกต่างกันเป็นธรรมดา และอะไรคือสาเหตุที่ทำให้เกิดความแตกต่าง ในความหมายคือต้องรู้และเข้าใจหลักทางสรีรวิทยาและจิตวิทยาในการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละคนซึ่งแตกต่างกันไป ทักษะคติที่ถูกต้องและการยอมรับความแตกต่างจะช่วยเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการสอนให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

5. **นानาธิมุตติญาณ** รู้ว่านักเรียนแต่ละคนมีความชอบ ความสนใจ และความถนัดที่ไม่เหมือนกัน เป็นธรรมชาติ

6. **อินทริยปโรปริยัตตญาณ** รู้จุดแข็งและจุดอ่อนแห่งอินทริยของสัตว์โลก รู้ว่าสัตว์นั้นมีแนวความคิด ความรู้ ความเข้าใจแค่ไหน เพียงใด มีกิเลสมาก กิเลสน้อย สอนง่ายหรือสอนยาก และมีความพร้อมที่จะเรียนรู้หรือไม่ โดยความหมายคือต้องรู้ว่านักเรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกันในด้านระดับสติปัญญา ความสามารถ พัฒนาการด้านต่างๆ และความพร้อมที่จะเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้

7. **ณานาทิสังกิเลสาทิญาณ** สามารถวิเคราะห์ได้ว่าอะไรคืออุปสรรคที่จะขัดขวางการเรียนรู้ และปัจจัยอะไรที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น และรู้จักใช้เทคนิคต่างๆ เข้าแก้ไขหรือช่วยส่งเสริมการฝึกอบรมให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี

8. **บุพเพนิวาสานุสสติญาณ** หรือการระลึกชาติ ในที่นี้ คือ ครูต้องรู้ประวัติพื้นเพเดิมและประสบการณ์ในอดีตของผู้เรียน

9. **จุตูปปาตญาณ** รู้ว่าการเกิดของสัตว์ทั้งหลายย่อมเป็นไปตามกรรม ข้อนี้นัยความถึงครูต้องหมั่นสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนในขณะที่ใช้ชีวิตจริงภายในกลุ่มเพื่อนและสังคม ต้องรู้เท่าทันและเข้าใจพฤติกรรมต่างๆ ที่นักเรียนแสดงออกในขณะนั้นๆ ว่าเป็นเด็กที่มีปัญหาหรือไม่ อย่างไร ครูต้องหาเหตุแห่งปัญหานั้นและพร้อมที่จะเข้าช่วยเหลือแก้ไขให้ทันท่วงที

^{๑๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๖๖; อง.ทสภ. ๒๔/๒๑.

10. อาสวักขยญาณ หยั่งรู้ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย หมายถึงต้องรู้ให้ชัดและเข้าใจแจ่มแจ้งและแน่ใจว่าผลสัมฤทธิ์ที่เป็นจุดหมายนั้นคืออะไร เป็นอย่างไร และเป็นสิ่งที่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้จริง

ปฏิสัมภทา^{๑๖} คือปัญญาแตกฉานในด้านต่างๆ

1. อรรถปฏิสัมภทา เข้าใจและแตกฉานในความหมายหรือถ้อยคำ สามารถอธิบายได้ เชื่อมโยงได้ และรู้ถึงผลต่างๆที่จะเกิดขึ้น เรียกว่าแตกฉานในอรรถ

2. ธรรมปฏิสัมภทา เข้าใจในถ้อยคำ สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เมื่อมองเห็นผลต่างๆที่เกิดขึ้น ก็สามารถสืบสาวกลับไปเหตุได้ เรียกว่าแตกฉานในธรรม

3. นิรุตติปฏิสัมภทา ความรู้แตกฉานในภาษา รู้จักการใช้ถ้อยคำชี้แจงให้คนอื่นเข้าใจและเห็นตามได้ เรียกว่าแตกฉานในนิรุกติ

4. ปฏิภาณปฏิสัมภทา ความมีไหวพริบ สามารถเข้าใจคิดเหตุผลได้เหมาะสมทันการ มีความรู้ความเข้าใจชัดเจนว่าความรู้ย่อมมีแหล่งที่มาและมีประโยชน์อย่างไร สามารถเชื่อมโยงความรู้ทั้งหลายเข้าด้วยกัน สร้างความคิดและเหตุผลใหม่ขึ้นมาได้ เรียกว่า แตกฉานในปฏิภาณ

2. วิสุทธิคุณ คือความบริสุทธิ์ เป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความเลื่อมใสและนับถือ ความบริสุทธิ์นี้มองได้จากลักษณะดังนี้

1. เป็นผู้หลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง ไม่กระทำความชั่วทั้งกาย วาจา และใจ ไม่มีเหตุใดที่จะยกขึ้นตำหนิได้

2. ทำได้อย่างที่สอน สอนเขาอย่างไร ก็ต้องปฏิบัติอย่างนั้นด้วย ทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในคุณค่าของคำสอน

3. มีความบริสุทธิ์ใจในการสอน สอนโดยมุ่งหวังประโยชน์ของผู้เรียนอย่างเดียว ไม่มีการเคลือบแฝงด้วยความหวังผลประโยชน์ส่วนตน หรืออามิสตอบแทนใดๆ

3. กรุณาคุณ สั่งสอน ช่วยเหลือโดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ทั้งที่เป็นกลุ่มและรายบุคคล ไม่คิดเบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนทั้งสองฝ่าย คิดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตน สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย และสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ชาวโลกทั้งปวง

สรุป

ครูเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดในวงการศึกษ เพราะเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและโลก นอกจากนั้นยังเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการสร้างบัณฑิตอย่างมาก บัณฑิตจะมีความคิดที่ดี มีวิธีการวิเคราะห์อย่างถูกต้องและมีระเบียบแบบในการปฏิบัติงาน

^{๑๖} อิง. จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๗๒/๒๔๒-๒๔๓.

ตลอดจนการพัฒนาบุคลิกภาพเชิงวิชาการ เชิงวิชาชีพ ซึ่งควรได้รับการปลูกฝังอบรมเป็นอย่างดี ครูผู้สอนเองต้องมีคุณธรรมของครูถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมาก และจำเป็นต้องมี “คุณธรรม” คือ ธรรมสำหรับครู การที่ครูผู้สอนมีคุณธรรม ย่อมนำศิษย์ไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างถูกต้อง แต่ ถ้าครูที่ขาดคุณธรรมจะเปรียบเสมือนเรือที่ขาดหางเสือ ย่อมชักนำศิษย์ไปสู่จุดหมายปลายทางได้ ยาก ครูสอนที่มีคุณธรรมเปรียบเสมือนนักเดินทางที่มีแผนที่และเชี่ยวชาญในการเดินทาง ย่อมพา ตนเองและผู้ติดตามไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างรวดเร็ว ไม่หลงทาง และโดยสวัสดิภาพ ส่วนครูที่ไม่มี คุณธรรมย่อมเหมือนกับนักเดินทางที่ไม่มีแผนที่ ย่อมไม่รู้เส้นทางที่จะไป ย่อมนำพาตนเองและผู้ ติดตามออกนอกเส้นทาง ทำให้ไปสู่จุดหมายปลายทางได้ยากหรืออาจจะไม่สามารถถึงจุดหมาย ปลายทางได้เลย

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ, **ประทีปแห่งการศึกษา : พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสด้านการศึกษา**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2540.
- ชัยยง พรหมวงศ์, การวางแผนการสอน, ใน **เอกสารการสอนชุด วิชาประสบการณ์วิชาชีพ ศึกษาศาสตร์ หน่วยที่ 1-8**, พิมพ์ครั้งที่ 7 นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2525.
- ทองคูณ หงส์พันธุ์, **สอนดีต้องมีหลัก : บัญญัติ 20 ประการของการสอน**, กรุงเทพมหานคร : แสงสว่างการพิมพ์, 2542.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **เส้นทางครุมีอาชีพสำหรับครูผู้ช่วย**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2553.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พิมพ์ครั้งที่ 6 , **พุทธวิธีในการสอน**, กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, 2546.
- ม.ล.ปิ่น มาลากุล. อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **เส้นทางครุมีอาชีพ สำหรับครูผู้ช่วย**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2553.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- _____. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2500.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **เส้นทางครุมีอาชีพสำหรับครูผู้ช่วย**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2553.